

Margaret Atwood, *Între plată și răsplată. Datoriile și latura întunecată a bogăției*, trad. și note Irina Negrea, Editura Art, București, 2021, 217 p., ISBN: 978-606-710-772-2

„În ziua când a împlinit vârsta de două zeci și unu de ani, Ernest Thompson Seton, naturalist și scriitor canadian, a primit în dar o factură ciudată. În acel document, tatăl lui ținuse evidența tuturor cheltuielilor efectuate pentru Ernest din copilărie până la maturitate, inclusiv onorariul încasat de doctor la nașterea băiatului. Și, mai ciudat chiar, se spune că Ernest ar fi achitat nota de plată. Multă vreme am considerat că domnul Seton senior era un nemernic, însă acum nu mai sunt așa de sigură: dacă totuși – în principiu – avea dreptate? Suntem noi datori față de cineva sau față de ceva pentru simplul fapt al existenței noastre? Dacă da, în ce fel ne-am îndatorat, și față de cine sau față de ce? Și cum se cuvine să plătim?”.

În acest mod incitant își începe autoarea pledoaria despre datorii, recunoscând că, înainte de toate, această pledoarie a fost menită să satisfacă propria curiozitate asupra temei. Nu vom regăsi însă nimic de genul modului de gestionare a datoriilor, date despre datoria publică sau sfaturi pentru administrarea mai eficientă a bugetului lunar personal. Miza cărții este una mult mai profundă: datoria ca reprezentare umană, dar mai ales felul în care acest construct imaginar reflectă și amplifică deopotrivă dorința umană nesățioasă și frica umană crâncenă.

Teza principală de demonstrat este că problema datoriei este una mai largă decât problema banilor. Pas cu pas, sunt analizate aspectele psihologice, sociologice, istorice și, desigur, teologice ale tematicii. Se face apel și la experiențele personale ale autoarei, ca și la opere literare cunoscute cum ar fi „Neguțătorul din Veneția”, „Faust”, „Paradisul pierdut” sau „Poveste de Crăciun”. (De altfel, Margaret Atwood este o prolifică și cunoscută scriitoare, al cărei principal roman, „Povestirea cameristei”, a cunoscut o populară ecranizare cinematografică. Printre premiile obținute se numără Booker Prize sau Arthur C. Clarke.)

Structurată în cinci mari capitole, cartea de față debutează cu o prezentare a „socotelilor străvechi”, preocupându-se de simțul corectitudinii, al echilibrului și al dreptății pe care oamenii l-au avut încă din vremurile de demult. Ideea de bază este că niciunul dintre actualele sisteme de credit și datorii nu ar putea exista fără un modul uman înăscut, care să evalueze corectitudinea și necorectitudinea, ajungându-se astfel spre stabilirea unui echilibru. Multe sisteme sofisticate de gândire privind datoriile și rambursarea lor au fost concepute în baza unui asemenea fundament străvechi. Spre exemplu, judecata sufletului după moarte la vechii egipteni – când inima celui decedat era cântărită în balanță cu zeița care întruchipa adevărul, dreptatea, echilibrul comportamental corect și ordinea universului, și dacă sufletul respectiv lăsat de dorit din punct de vedere moral, el era devorat de un zeu monstruos cu o înfățișare de crocodil. Concluzia: unele datorii nu sunt datorii bănești ci datorii morale sau datorii care au de a face cu dezechilibrări în ordinea corectă a lucrurilor

Al doilea capitol, intitulat „Datorie și păcat”, este cel mai „teologic” dintre toate. Dilema „cine este mai rău din punct de vedere moral, cel datornic sau creditorul”, este una

falsă, căci de-a lungul timpului păcătoșenia le-a fost atribuită amândurora. Autoarea face aici o analiză a cazului doctorului Faust, adică a genului de convenție prin care tu îți vin sufletul sau ceva la fel de important în schimbul unor nimicuri trecătoare, care pot sclipi ademenitor uneori, dar în ultimă instanță nu își demonstrează nicio valoare în viață.

Al treilea capitol abordează „datoria ca intrigă”. Și aici punctul de plecare îl reprezintă pactul faustic. Astfel, datoria a fost urmărită ca laitmotiv călăuzitor în literatura de ficțiune din Occident, în special din secolul al XIX-lea, atunci când capitalismul triumfase iar banul devenise măsura majorității lucrurilor. În consecință, și rolul datoriilor a început să fie din ce în ce mai însemnat în viața oamenilor de atunci.

Formele mai urâte ale balanței dintre debit și credit sunt explorate în cel de al patrulea capitol, intitulat sugestiv „latura întunecată”. Regăsim aici: închisorile datornicilor, tacticile infracționale de colectare a banilor folosite de cămătari, diverse cazuri de lichidare a creditorilor, sau, în fine, răzvrătirea împotriva conducătorilor, atunci când datoriile pe care le imputau erau prea grele sau prea nedrepte pentru supuși.

Cel mai interesant capitol este însă ultimul, cel care dă și titlul volumului: „între plată și răsplată”. Autoarea amintește un schimb de cuvinte ritualic în care prima persoană spune: „ce vreme frumoasă avem azi”, iar cea de a doua răspunde: „o să plătim noi pentru asta mai târziu”.

Substratul acestei butade se referă la tendința generală de a crede că lucrurile plăcute din viață ne sunt date doar cu împrumut sau pe credit, iar că mai devreme sau mai târziu va veni și scadența când trebuie să plătim pentru ele. Decisiv este aici termenul de plată sau scadență. Modul în care percepția umană față de datorie s-a schimbat de-a lungul veacurilor este analizat în chip imaginar de Atwood prin intermediul personajului Ebenezer Scrooge al lui Dickens – un soi de Faust în oglindă sau pe dos. (Personajul original îl regăsim în *Poveste de Crăciun*, Editura Art, București, 2012).

În acest ultim capitol se vedește talentul scriitoricesc deosebit al autoarei. Fără a-i răpi cititorului plăcerea lecturii, ne punem în locul personajului Scrooge, când acesta se dă jos din pat și se duce la fereastră. „Acolo, afară, e lumea. E foarte frumoasă, cu atâția arbori, cu cerul de deasupra și așa mai departe. Cândva părea solidă, dar acum arată fragilă, ca o reflexie în apă: o adiere de vânt ar vâluri-o și ar dispărea. Eu nu dețin de fapt nimic, se gândește Scrooge. Nici măcar trupul meu. Tot ce am eu este doar împrumutat. În realitate, nu sunt deloc bogat, sunt înglodat în datorii. Cum aș putea măcar să încep să dau înapoi tot ceea ce datorez? De unde să încep?”.

Mărturisesc că în mai multe rânduri, lectura unor pasaje din carte m-a dus cu gândul la personajul de benzi desenate Scrooge McDuck, milionarul mereu țăfnos, zgârcit și adesea fățarnic...

Cititorului dornic să cunoască mai multe despre problema datoriei, dar într-o tratare academică riguroasă, îi recomandăm o altă carte: cea a antropologului David Graeber, *Datoria. Primii 5000 de ani* (Editura Art, București, 2020). Îl avertizăm însă: deși s-ar putea să câștige în erudiție, s-ar putea să piardă mult din farmec, ironia subtilă și imaginația seducătoare!

Conf. Dr. habil. Ciprian Iulian TOROCZKAI